

УДК 338.26:332.1

С.Л. Пакулін

*Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України***МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

У статті розкрита суть поняття «Метод прогнозування», представлена класифікація методів прогнозування, розглянуті інтуїтивні й формалізовані методи прогнозування соціально-економічного розвитку.

Ключові слова: прогнозування, соціально-економічний розвиток, метод прогнозування, класифікація.

В статье раскрыта сущность понятия «метод прогнозирования», представлена классификация методов прогнозирования, рассмотрены интуитивные и формализованные методы прогнозирования социально-экономического развития.

Ключевые слова: прогнозирование, социально-экономическое развитие, метод прогнозирования, классификация.

The essence of «Method of prognostication» concept has been exposed in the article, the classification of methods of prognostication has been presented, the intuitional and formalized methods of social and economic development prognostication have been considered.

Key words: prognostication, social and economic development, method of prognostication, classification.

Для реалістичного планування соціально-економічного розвитку необхідно розуміти суть процесів, що протікають в економіці, ситуацію, що складається в Україні, її регіонах. Це непрості проблеми. Вибрати методи прогнозування, оцінити управлінську ситуацію допомагають знання методологічного апарату й досвід успішного прогнозування соціально-економічного розвитку й управління. Саме це обумовлює актуальність теми дослідження.

Проблеми застосування методів аналізу та прогнозування соціально-економічного розвитку знайшли відображення в наукових працях багатьох провідних українських учених. Вагомий внесок у розробку загальнометодологічних і окремих аспектів цієї проблеми зробили О. Амоша, О. Гальчинський, М. Долишній [1], С. Дорогунцов, І.Лукінов, Е. Лібанова, І.Калачова, В. Куценко [2], В. Маркова, А. Мірошник, О. Новікова, В. Новіков, Л. Омелянович, М. Пугачова, І.Решетнікова та ін. Методологічні питання використання методів прогнозування соціально-економічного розвитку висвітлено в роботах В. Гейця [3], А. Єріної, А. Головача, С. Герасименка, М. Кизима, Ю. Лисеняти, Р. Моторина, О. Осауленка, Г. Присенко [4], М. Чумаченка, В. Швеця та ін. Разом з тим залишається недостатньо розробленою в науковій літературі проблема наукового обґрунтування доцільності застосування конкретних методів прогнозування соціально-економічного розвитку національної економіки та окремих регіонів. Це обумовлює необхідність та водночас високу актуальність наукової розробки методологічного апарату прогнозування соціально-економічного розвитку.

Цілями дослідження є: 1) розкриття суті поняття «Метод прогнозування», 2) обґрунтування класифікації методів прогнозування, 3) аналіз застосування в практиці прогнозування соціально-економічного розвитку інтуїтивних і формалізованих методів.

За оцінками деяких учених, налічується більше 150 методів прогнозування. Базових методів значно менше, багато з «методів» швидше належать до окремих способів і процедур прогнозування або є набором окремих прийомів, що відрізняються від базових методів кількістю приватних прийомів і послідовністю їх застосування.

Під методом прогнозування автор розуміє сукупність прийомів і способів мислення, ретроспективних даних, що дозволяють на основі аналізу, екзогенних (зовнішніх) і ендогенних (внутрішніх) зв'язків об'єкту прогнозування, а також їх виміру у рамках даного явища або процесу вивести судження певної достовірності стосовно майбутнього розвитку об'єкта.

Змістовна інтерпретація методів визначається природою, особливостями й закономірностями досліджуваних процесів. Оцінка майбутніх станів процесів і явищ виробляється на базі вже накопичених знань про суть, властивості й закономірності існуючих або передбачуваних тенденцій їх розвитку [5].

Таким чином, якщо методологічною основою прогнозування служить теорія розвитку об'єкта, яка розкриває сутність закономірностей, зміст основних причинно-наслідкових зв'язків цього процесу, то методи прогнозування дозволяють знайти міру впливу окремих закономірностей і причин розвитку, представити об'єкт прогнозу як динамічну систему виміряних з певним ступенем достовірності взаємодій реальних явищ, чинників, сил громадської діяльності і тим самим дати можливість відтворити з певною мірою вірогідності поведінку цієї системи в майбутньому.

Успіх у прогнозуванні залежить не стільки від застосування тих або інших методів, скільки від збереження правильної точки зору. У багатьох випадках жоден з методів сам по собі не може забезпечити необхідну міру достовірності й точності прогнозу, але, будучи використаним у певних поєднаннях з іншими, виявляється дуже ефективним: достоїнства одного методу компенсують недоліки іншого, або вони використовуються в розвитку.

Об'єктивна необхідність в комбінуванні різних методів часто виникає при розробці прогнозів розвитку процесів, що характеризуються наявністю складних взаємозв'язків. Використання комбінації методів прогнозування є одним із шляхів у вирішенні проблеми верифікації прогнозів, що розглядається як узагальнена оцінка їх достовірності, точності й обґрунтованості. Збіг результатів прогнозування, отриманих різними методами, є одним зі свідчень їх надійності.

Хоча вибір і використання методу є основним етапом в розробці прогнозу соціально-економічного розвитку, він не гарантує остаточних достовірних результатів. Процедура розробки допускає й інші етапи діяльності, серед яких можна виділити такі:

1. Прогнозне обґрунтування, тобто формулювання цілей, завдань, початкових даних про структуру об'єкта й аналізовані процеси, основні чинники, взаємозв'язки; розробка попередніх гіпотез про закономірності розвитку, методи і організацію процедур прогнозування.

2. Опис зовнішнього середовища (прогнозного фону), виявлення зовнішніх дій на розвиток об'єкта і внутрішнього управління, уточнення критеріїв розвитку й параметрів управління.

3. Розробка прогновної моделі, тобто визначення її структури і складових елементів, встановлення взаємозв'язків між ними, які дозволять прослідкувати закономірності зміни процесу.

4. Розробка при нагоді альтернативного варіанту прогнозу на основі застосування відповідних методів прогнозування.

5. Оцінка достовірності, точності і обґрунтованості розробленого прогнозу, наслідків його реалізації. Порівняння результатів прогнозу з альтернативними варіантами прогнозу.

6. Розробка рекомендацій щодо управління розвитком процесу з урахуванням варіантів дії зовнішнього середовища та внутрішньої еволюції об'єкта.

7. Формулювання завдання щодо розробки нового варіанту прогнозу з урахуванням аналізу отриманих результатів і нової інформації, що надійшла.

Корисний прогноз є результатом ухвалення рішення з деякої безлічі альтернатив, що розрізняються між собою не лише за формальними критеріями, але й за їх обґрунтованістю й адекватністю контексту розвитку подій. Таким чином, розробка прогнозу представляє ітеративний процес, коли результати кожного етапу можуть вплинути на постановку проблеми та її реалізацію.

Тому в багатьох випадках виконання різних проектів і програм стратегічного характеру ставиться завдання оцінки стану аналізованого об'єкта і розробки прогнозного забезпечення напрямів розвитку, що являє собою поглиблений аналіз можливих ситуацій і наслідків рішень (аналіз сценаріїв або ситуаційний аналіз), що приймаються.

Класифікацію методів прогнозування доцільно розробляти, виходячи з таких принципів: достатня повнота охоплення методів, єдність класифікаційної ознаки на кожному рівні, неперетинання розділів класифікації, відкритість класифікаційної схеми (можливість доповнення новими методами). Кожен рівень у схемі визначається своєю класифікаційною ознакою: мірою формалізації, загальним принципом дії, способом отримання прогнозованої інформації.

За ступенем формалізації методи прогнозування поділяються на інтуїтивні та формалізовані. Якщо сукупність причинних зв'язків проектується в майбутнє, то використання методів, заснованих на формалізованому мисленні, має переваги перед інтуїтивними методами.

Пропонована класифікація є досить широкою, оскільки включає методи прогнозування, вживані в економічних, соціальних, суспільно-політичних, науково-технічних галузях.

Має значення співвідношення величини горизонту прогнозування (періоду попередження) й еволюційного періоду (ретроспективного періоду) розвитку процесу.

Якщо горизонт прогнозування укладається в рамки еволюційного циклу, то рекомендується використовувати формалізовані методи. Якщо не укладається, можливі різкі зміни в розвитку, то дієвішими є інтуїтивні методи. Формалізовані методи можуть бути використані до і після поворотних подій. Якщо в період попередження укладається декілька еволюційних періодів, то для розробки прогнозів використовуються інтуїтивні методи.

Сукупність методів прогнозування, спрямованих на рішення прикладних завдань аналізу стану і прогнозу соціально-економічного розвитку в сучасному динамічному світі, може бути систематизована в такій класифікації (табл. 1).

Найбільш загальною і принциповою класифікаційною ознакою є спосіб отримання прогнозованої інформації. Основні джерела прогнозованої інформації такі: людський досвід і інтуїція; екстраполяція відомих тенденцій і закономірностей у розвитку процесів і явищ; модель досліджуваного процесу, що відбиває очікувані або бажані умови його розвитку.

Якщо перші два джерела з деякою долею умовності можна розглядати як емпіричні, то модель однозначно представляє теоретичне джерело. Адекватний математичний опис взаємозв'язків і закономірностей з урахуванням чинника часу дозволяє проводити розрахунки на перспективу для різних об'єктів. Таким чином, модель є інструментом реалізації певного підходу до дослідження об'єкта за допомогою формалізованого (кількісного) вираження властивих його розвитку закономірностей.

Необхідно відмітити важливу роль і значення економетрики та економетричних моделей, що останнім часом зазнали розвитку і значного поширення [6]. Обчис-

лювальні можливості сучасних інформаційних технологій відкрили доступ до вивчення й використання економетрики. Варто зазначити, що досягнення дослідників саме в галузі економетрики відзначені Нобелівськими преміями: Рагнар Фриш і Ян Тинберген (1969), Лоуренс Клейн (1980), Трюгве Хаавельмо (1989), Джеймс Хекман і Даніел Макфадден (2000), Роберт Енгл і Клайв Гренджер (2003). Економетричні моделі дозволяють розв'язувати прикладні завдання прогнозу соціально-економічного розвитку, включаючи змістовну інтерпретацію результатів аналізу та прогнозу.

Таблиця 1. Класифікація методів прогнозування

Методи прогнозування					
Формалізовані			Інтуїтивні		
Методи прогнозування екстраполяції	Системно-структурні методи і моделі	Асоціативні методи	Методи випереджаючої інформації	Індивідуальні експертні оцінки	Колективні експертні оцінки
Проста екстраполяція	Морфологічний аналіз	Імітаційне моделювання	Аналіз потоків публікацій	Метод «інтерв'ю»	Метод комісій
Метод ковзаючих середніх	Системний аналіз	Історико-логічний аналіз	Оцінка значущості винаходів	Аналітичний метод	Метод «Дельфи»
Метод експоненціального згладжування	Матричний метод		Аналіз патентної інформації	Побудова сценарію	Метод колективної генерації ідей («мозкова атака»)
Екстраполяція трендів	Регресійні моделі			Метод психологічної генерації ідей	Метод керівної генерації ідей
Авторегресійні моделі	Економетричні методи				Синоптичний метод
	Функціонально-ієрархічне моделювання				
	Мережеве моделювання				

Інтуїтивні методи застосовуються тоді, коли об'єкт прогнозування або занадто простий, або настільки складний і непередбачуваний, що аналітично врахувати вплив багатьох чинників практично неможливо. Отримані в таких випадках індивідуальні і колективні експертні оцінки використовують як кінцеві прогнози або як початкові дані в комплексних системах прогнозування.

Метод «інтерв'ю» являє собою індивідуальну експертну оцінку, що формулюється експертом без попереднього аналізу питань, і тому виключає неоднозначне тлумачення. У цьому випадку здійснюється безпосередній контакт дослідника-прогнозіста з експертом у режимі роботи «питання-відповідь» за заздалегідь розробленою програмою, спрямованою на виявлення перспектив процесу, що вивчається. Успіх залежить від рівня підготовленості інтерв'юера: змісту і продуманості питань, їх однозначності і логічної взаємозв'язаності.

Аналітичний метод пов'язаний з вираженням індивідуальної точки зору експерта в статті або аналітичних записках з приводу тенденцій розвитку явищ, що вивчаються, і процесів. У ході такої роботи експерт може використовувати усю необхідну йому інформацію.

При побудові сценаріїв встановлюється логічна послідовність гіпотетичних подій, пов'язаних одна з одною причинно-наслідковими зв'язками; це модель процесу, а не тільки кінцевого результату. Послідовність подій або станів розгля-

дається в тимчасовій системі координат. Методика написання сценарію вимагає визначення необхідних дій, що управляють, і тих переломних точок, у яких ці дії необхідно застосовувати для досягнення цілей розвитку. Отже, сценарний метод прогнозування може застосовуватися при прогнозуванні частково або повністю керованих процесів. При цьому звертається увага на взаємозв'язки між явищами, які можуть бути пропущені на абстрактному рівні аналізу.

Метод психоінтелектуальної генерації ідей повинен спиратися на спонукальні творчі мотиви, проте він, як і всі індивідуальні оцінки, є суб'єктивним. Остаточний варіант рішення визначається за допомогою аналізу експертних даних безпосередньо дослідником.

Метод комісії становить собою об'єднання роботи експертів з вироблення документів про перспективи розвитку об'єкту прогнозування. Інформаційною базою виступають соціологічні опитування.

Метод «Дельфи» являє ряд послідовно здійснюваних процедур, спрямованих на підготовку й обґрунтування прогнозу. Метод, розроблений О. Хелмером і його колегами, після публікації «Доповіді про вивчення довгострокового прогнозування» американською корпорацією «РЕНД» в 1964 р. здобув широку популярність. Об'єктами дослідження стали наукові прориви, зростання населення, автоматизація, дослідження космосу, виникнення і запобігання війнам, майбутні системи зброї. У спрощеному виді метод можна розглядати як послідовність ітеративних циклів аналізу, при якій робиться спроба уникнути втручання психологічних чинників за допомогою анонімності опитування і водночас груповим характером відповіді. Оскільки метод заснований на використанні досвіду та інтуїції фахівців, О. Хелмер детально обговорює його разом з написанням сценаріїв та іншими прийомами в доповіді «Соціальна технологія», також опублікованій корпорацією «РЕНД» в 1965 р.

Метод колективної генерації ідей, що називається «мозкова атака» або «мозковий штурм», відрізняється від методу «Дельфи» спільним характером отримання рішення в ході спеціального засідання і подальшим аналізом його результатів. Суть методу полягає в рішенні двох завдань: генерування нових ідей стосовно можливих варіантів розвитку процесу; аналіз і оцінка висунених ідей.

Метод «мозкового штурму» рекомендується використовувати в критичних ситуаціях, що характеризуються відсутністю реальних, досить очевидних варіантів розвитку процесів у перспективі. Метод застосовується на рівні регіонів, великих фірм, концернів для прогнозу розвитку й розміщення, наприклад, соціальної інфраструктури або аналізу ситуації, що складається на ринку, для визначення системи заходів щодо подолання «бар'єрів» входження на ринки тощо.

Якщо «мозкова атака» в першу чергу спрямована на збір нових ідей, то метод керованої генерації ідей являє собою метод обміну думками, внаслідок чого передбачається досягнення згоди між експертами. Керівник групи, що управляє генерацією ідей і стимулює її, знає істинний характер проблеми й організовує обговорення так, щоб знайти правильне рішення.

Синоптичний метод являє собою звідний, оглядовий підхід до аналізу об'єкта й написання окремих сценаріїв для різних галузей з подальшим їх об'єднанням шляхом ітерації.

Формалізовані методи поділяються за загальним принципом дії на чотири групи: екстраполяційні (статистичні), системно-структурні, асоціативні й методи випереджаючої інформації.

У практиці прогнозування економічних процесів переважаючими, принаймні до останнього часу, є статистичні методи [7]. Це викликано, головним чином, тим, що

статистичні методи спираються на апарат аналізу, розвиток і практика застосування якого мають досить тривалу історію. Процес прогнозування, що спирається на статистичні методи, розпадається на два етапи.

Перший полягає в узагальненні даних, зібраних за деякий період часу, а також у створенні на основі цього узагальнення моделі процесу. Модель описується у вигляді аналітично вираженої тенденції розвитку (екстраполяція тренду) або у вигляді функціональної залежності від одного або декількох чинників-аргументів (рівняння регресії). Побудова моделі процесу для прогнозування, якого б вигляду вона не мала, обов'язково включає вибір форми рівняння, що описує динаміку і взаємозв'язок явищ, і оцінювання його параметрів за допомогою того чи іншого методу.

Другий етап – сам прогноз. На цьому етапі на основі знайдених закономірностей визначається очікуване значення прогнозованого показника, величини або ознаки. Безумовно, отримані результати не можуть розглядатися як щось остаточне, оскільки при їх оцінці й використанні повинні братися до уваги чинники, умови й обмеження, які не брали участі в описі й побудові моделі. Їх коригування повинне здійснюватися відповідно до очікуваної зміни обставин їх формування.

Необхідно також зазначити, що в ряді випадків власне статистична обробка економічної інформації зовсім не є прогнозом, проте фігурує як важлива ланка в загальній системі його розробки. Світова практика має великий матеріал в ділянці перспективного аналізу, і вже зараз очевидно, що успішність прогнозів, отриманих на основі статистичних моделей, істотно залежить від аналізу емпіричних даних, від того, наскільки такий аналіз зможе виявити й узагальнити закономірності поведінки процесів, що вивчаються, в часі.

Одним з найбільш поширених методів прогнозування є екстраполяція, тобто продовження на перспективу тенденцій, що спостерігалися в минулому. Екстраполяція базується на таких припущеннях: 1) розвиток явища може бути з достатньою основою охарактеризований плавною траєкторією – трендом; 2) загальні умови, що визначають тенденцію розвитку в минулому, не зазнають істотних змін у майбутньому.

Найбільш простим і відомим є метод ковзаючих середніх, що здійснює механічне вирівнювання ряду часу. Суть методу полягає в заміні фактичних рівнів ряду розрахунковими середніми, у яких погашаються коливання.

Для цілей короткострокового прогнозування також може використовуватися метод експоненціального згладжування.

Для багатьох стаціонарних процесів в економіці характерна наявність тісного зв'язку між рівнями за попередні періоди або моменти й наступними рівнями. У таких випадках залежність від часу проявляється через характеристики внутрішньої структури процесу за минулі періоди. Виразивши в аналітичній формі взаємозв'язок рівнів тимчасового ряду, можна використовувати отриману закономірність для прогнозування.

Модель стаціонарного процесу, що виражає значення показника Y у вигляді лінійної комбінації кінцевого числа попередніх значень цього показника й адитивної випадкової складової, називається моделлю авторегресії.

Описані вище методи, за винятком екстраполяції тренду, є адаптивними, оскільки процес їх реалізації полягає в обчисленні послідовних у часі значень прогнозованого показника з урахуванням міри впливу попередніх рівнів.

Морфологічний метод розроблений відомим швейцарським астрономом Ф. Цвиккі, що працював в обсерваторіях у штаті Каліфорнія до 1942 р. Три типи проблем, які, на його думку, здатний вирішити морфологічний аналіз: 1) яка

кількість інформації про обмежене коло явищ може бути отримана за допомогою цього класу прийомів? 2) який повний ланцюжок наслідків, що витікають з певної причини? 3) які всі можливі методи і прийняття рішення цієї конкретної проблеми? Відповіддю на друге питання є побудова дерева цілей на основі теорії графів. Відповідь на третє питання дає дослідницьке прогнозування.

Передчасна постановка питання про цінність завдає збитку дослідженню. Впорядковування всіх рішень, у тому числі тривіальних, дозволяє піти від стереотипів, структурує мислення таким чином, що генерується нова інформація, що вислизає з-під уваги при несистематичній діяльності.

У морфологічному аналізі систематично досліджуються усі комбінації при проведенні якісних змін основних параметрів концепції і за допомогою цього виявляються можливості нових комбінацій.

Найбільш конструктивним з прикладних напрямів системних досліджень вважається системний аналіз. Він уперше був розроблений корпорацією «РЕНД» в 1948 році для оптимізації складних завдань військового управління. Проте незалежно від того, застосовується термін «системний аналіз» тільки до визначення структури цілей і функцій системи, до планування, розробки основних напрямів соціально-економічного розвитку, підприємства, організації або до дослідження системи в цілому, включаючи і цілі, і оргструктуру, роботи щодо системного аналізу відрізняються тим, що в них завжди пропонується методика проведення дослідження, організації процесу ухвалення рішення, робиться спроба виділити етапи дослідження або ухвалення рішення й запропонувати підходи до виконання цих етапів у конкретних умовах.

Крім того, в цих роботах завжди приділяється особлива увага роботі з цілями системи: їх виникненню, формулюванню, деталізації (декомпозиції, структуризації), аналізу й іншим питанням перетворення (цілевстановлення). Деякі автори навіть у визначенні системного аналізу підкреслюють, що це методологія дослідження цілеспрямованих систем. При цьому розробка методики й вибір методів і прийомів виконання її етапів базуються на системних уявленнях, на використанні закономірностей, класифікацій та інших результатів, отриманих теорією систем.

До методів нормативного технологічного прогнозування належать матричні підходи, що використовуються для перевірки узгодження з різними горизонтально діючими чинниками. Двовимірні матриці дають швидкий метод оцінки першочерговості того чи іншого з передбачуваних варіантів. Цьому принципу відповідає поширений в менеджменті метод SWOT-аналізу, тобто врахування слабких і сильних сторін об'єкта, загроз і переваг у зовнішньому середовищі.

З точки зору методики до матричних методів належать методи й моделі теорії ігор. Вони застосовуються в прогнозуванні соціально-економічних процесів при аналізі ситуацій, що виникають унаслідок певних відношень між системою, що досліджується, та іншими протилежними системами.

Основним завданням теорії ігор є розробка рекомендацій щодо вибору найбільш ефективних рішень з управління процесами в умовах дії невизначених чинників. До невизначених відносять чинники, про які дослідник не має в розпорядженні ніякої інформації, тобто вони мають невідому природу.

До методів статистичного моделювання належать рівняння регресії, що описують взаємозв'язки рядів часу незалежних ознак і результативних ознак. Прогнозні рівні розраховуються за допомогою підстановки в рівняння регресії прогнозних значень ознак-чинників, які можуть бути отримані, наприклад, на основі екстраполяції. Прогнозування на основі регресійних моделей може виконуватися

тільки після оцінки значущості коефіцієнтів регресії й перевірки моделі на адекватність.

Інструментом прогнозування, що враховує вимоги системного підходу до об'єкту і його кількісних характеристик, є економетричні моделі. Сферою їх застосування є макроекономічні процеси на рівні національної економіки, її секторів і галузей, економіки територій.

Функціонально-ієрархічне моделювання являє собою узгодження віддаленої мети з діями (функціями), які необхідно зробити для її досягнення в сьогоденні й майбутньому часі. Уперше ідея побудови графа за принципом дерева цілей була запропонована групою дослідників у зв'язку з проблемами ухвалення рішень у промисловості. Дерева цілей з кількісними показниками використовуються як допоміжний засіб при ухваленні рішень і носять у цьому випадку назву дерев рішень.

Мережеве моделювання широко використовується в нормативному технологічному прогнозуванні. Найбільшим відомим став метод критичного шляху, заснований на використанні мережевих графіків, що відбивають різні стадії кожної частини проекту, і що аналізує їх з метою вибору оптимального шляху між початковою і кінцевою стадіями. Критерієм виступають витрати або терміни. Мережеве моделювання використовує як допоміжний інструмент дерево цілей.

В основі методу імітаційного моделювання лежить ідея максимального використання всієї наявної інформації про систему. Метою є аналіз і прогноз поведінки складної системи з множиною функцій, не всі з яких кількісно виражені.

Імітаційне моделювання знайшло широке застосування в прогнозуванні соціально-економічних процесів, аналіз яких неможливий на основі прямого експерименту.

Можливість систематизованого використання подібності в розвитку різних об'єктів лежить в основі методу історичних аналогій. Історична аналогія завжди відіграла деяку усвідомлену або неусвідомлену роль при прогнозуванні. Уперше результати систематичного використання історичної аналогії до головних соціальних винаходів ХХ століття, проведеного під егідою Американської академії мистецтв і наук, були представлені в книзі «Залізнична і космічна програми – дослідження з позицій історичної аналогії».

При використанні історичних аналогій необхідно мати на увазі, що успіх залежить від правильного вибору об'єктів зіставлення; має місце історична обумовленість процесів і явищ; нововведення в соціально-економічних процесах мають відбиток національного «стилю».

У минулому О. Шпенглер і пізніше А. Тойнбі прагнули переосмислити суспільно-історичний розвиток людства в дусі теорії кругообігу локальних цивілізацій. Кінець ХХ і початок ХХІ століття з їх гігантськими змінами призвели до зіткнення цивілізацій і глобалізації.

Метод історичних аналогій досить умовно можна віднести до формалізованих методів, оскільки на стадії вибору він містить достатню долю суб'єктивізму, характерну для експертних методів. Історичні аналогії дозволяють вирішувати завдання науково-технічного прогнозування. При цьому як джерело випереджаючої інформації використовуються показники якості аналога, зрушені відносно об'єкту по осі часу. Метод орієнтований на прогноз розвитку об'єктів однієї природи, тому можуть використовуватися класифікації або методи розпізнавання образів.

Група методів випереджаючої інформації відноситься до технологічного прогнозування й пов'язана з моніторингом новітніх досліджень, результатів і проривів у різних галузях знань і оцінкою накопичених досягнень. Методи засновані на влас-

тивості науково-технічної інформації випереджати реалізацію досягнень у виробництві. Для здійснення такої діяльності є великі можливості у зв'язку з високим рівнем розвитку інформаційних технологій.

Основним джерелом інформації є патентна й патентно-асоційована інформація: патенти, авторські свідоцтва, ліцензії, каталоги, комерційна інформація. Тенденцією сучасного світу є скорочення «життєвого циклу» нововведень.

Висновок. Методологічною основою прогнозування соціально-економічного розвитку є теорія розвитку об'єкта, яка розкриває сутність закономірностей, зміст основних причинно-наслідкових зв'язків цього процесу. Методи прогнозування дозволяють знайти міру впливу окремих закономірностей і причин соціально-економічного розвитку, представити об'єкт прогнозу як динамічну систему виміряних з певним ступенем достовірності взаємодій реальних явищ, чинників, сил громадської діяльності й тим самим дати можливість відтворити з певною мірою вірогідності поведінку цієї системи в майбутньому.

Науково обґрунтувати застосування конкретного методу прогнозування, оцінити управлінську ситуацію допомагає знання методологічного апарату й досвіду успішного прогнозування соціально-економічного розвитку.

Бібліографічні посилання і примітки

1. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети / М.І. Долішній. – К.: Наукова думка, 2006. – 512 с.
2. Куценко В.І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики) / В.І. Куценко. – Ніжин: Аспект-поліграф, 2008. – 818 с.
3. Геєць В.М. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку: монографія / В.М. Геєць. – К.: Інститут економіки та прогнозування; Фенікс, 2003. – 1008 с.
4. Присенко Г.В. Прогнозування соціально-економічних процесів: навч. посіб. / Г.В. Присенко, Є.І. Равікович. – К.: КНЕУ, 2005. – 378 с.
5. Пузиков О.С. Курс лекцій по социально-экономическому прогнозированию [Електронний ресурс] / О.С. Пузиков. – Режим доступу: <http://inpos.com.ua/45>
6. Розпорядження «Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України» (прийнято Кабінетом Міністрів України 4 жовтня 2006 року № 504-р.) [Електронний ресурс]. – Електронна база даних Верховної Ради України «Законодавство України». – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
7. Політика регіонального розвитку в Україні: особливості та пріоритети: аналітична доповідь / за ред. З. Варналія. – К., 2005. – 62 с.

Надійшла до редколегії 11.07.2011